

AKSEKİ İLÇESİNDEKİ GÖÇEBE HAREKETLER

The Nomadic Movements In Akseki Town

Halil HADİMLİ*

Zerrin KARAKUZULU**

Salih BİRİNCİ ***

Özet

Akseki ilçesi, Antalya ilinin kuzeydoğusunda, Toros Dağlarının yüksek ve engebeli bir kesiminde yer alır. İlçe arazisi, kışı Akdeniz kıyısındaki alçak ve kuytu alanlarda geçiren dağ göçebesi ve yarı göçebe Yörük aşiretlerinin yayla alanlarını meydana getirir. Bu yüzden ilçe, yaz aylarında oldukça fazla nüfuslanır. Uzun yıllardan beri Kıyı Akdeniz ile Akseki ilçesi arasında gerçekleştirilen Yörük göçleri, bütün Toros silsilesinde görülen göçebe hareketlerin bir örneğini oluşturur. Göçe katılan nüfus, yerleşik nüfus ve devlet olmak üzere, birden fazla tarafı olan bu hareketin üzerinde pek çok tartışma yapılmıştır. Ancak hiçbir tartışma bu insanların yürütmesine engel olamamıştır. Bu yüzden Toros Dağları bugün hala, keçi çanlarından çıkan sesler eşliğinde yürüten Yörük aşiretleri tarafından yaşam alanı olarak kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akseki, Yörük, Göçebelik, Antalya, Toros Dağları

Abstract

The town Akseki is located in the high and steep-uneven piece of region on the Toros Mountains, northeastern of Antalya. Akseki, wintertime of which is colder and summertime is cooler, as well in accordance with the Coastal Mediterranean due to the influence of altitude, overpopulates considerably more in summer months. The town area composes in particular summer pasture areas where the nomadic tribes spending their wintertime in low and dell areas on the Mediterranean coast applies in summer months. Yörük migrations, which have been performed for long years among the Coastal Mediterranean and Akseki, models of nomadic movements observed in all ranges of the Toros. Several arguments have been made on that movement, whose units are such as, the nomadized population, the settled population and the state. However, any arguments have not been able to prevent those people from migrating. Therefore, the Toroses are still applied today as the surviving space by the migrating Yörük tribes, which are accompanied by the peal sounds from domestic goats.

Key Words: Akseki, Yörük, Nomadism, Antalya, The Toroses

Giriş

Anadolu'nun güneyinde uzanan sıradağlar, bölgenin beşeri ve fiziki coğrafya şartlarının ortaya çıkmasında büyük etkiye sahiptir. Yükseltinin kısa mesafelerde değişmesi ve dağlık alanların fazlalığı, yaz ve kış mevsimleri arasında birbirinden farklı iklim değerlerinin görünmesine sebep olmuştur. Bu da bio-klimatik bakımdan farklı zonlar oluşturarak, hayvancılık açısından yıl içerisinde iki geçim sahası hazırlamıştır. Bunlardan birincisi alt zonda genellikle kışlak olarak kullanılan köyler ve arazileri, ikincisi ise üst zondaki dönemlik yerleşmeler ile yayla ve mera alanlarıdır¹.

Akseki, üst zonda yer almasından dolayı yayla ve mera alanlarının geniş yer tuttuğu bir ilçedir. Bu yüzden ilçede göçebe yaşamın değişik modelleri ile oldukça fazla sayıda dönemlik yerleşme bulunmaktadır.

Akseki'deki göçebe topluluklar ve dönemlik yerleşmeler; fiziki yapılarına ve buralardaki insanların yaşam şekilleri ile ekonomik uğraşlarına göre sınıflandırılmıştır. Buna göre sahada; pastoral nomadizmin bir türü olan dağ göçebeliği, yarı göçebelik ve yaylacılık faaliyetlerini bir arada görmek mümkündür. Bu faaliyetlerin sonucu da Akseki ilçesinde dönemlik yerleşme olarak, yaylacıların meydana getirdiği yayla yerleşmeleri ile dağ göçebelikleri ve yarı göçebelilerin oluşturdukları Yörük obaları ayrıt

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Erzurum

** Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Adapazarı

*** Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Erzurum

¹ TUNÇDİLEK, N., Türkiye İskan Coğrafyası. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay.1283, Coğrafya Enstitüsü Yay. No.49, İSTANBUL, 1967, s.20

edilebilir. Eldeki çalışmada tamamen yerleşik nüfusun meydana getirdiği yaylacılık faaliyeti ile yayla yerleşmeleri kapsam dışında bırakılarak kavramsal bütünlük sağlayan dağ göçebeleri, yarı göçebeler ve Yörük obaları incelenmiştir.

1.Bölüm

Akseki İlçesinin genel coğrafi özellikleri

Akseki ilçesi, Antalya ilinin kuzeydoğusunda, Toros Dağlarının yüksek ve engebeli bir kesiminde yer alır (Şekil 1). Sahanın coğrafi özellikleri, topoğrafya ve yükselti koşullarının kontrolü altındadır. Saha 300-2800 m arasındaki yükselti kuşağına yayılmıştır.

Araştırma sahası Akdeniz Bölgesi içerisinde kalmasına rağmen, iklim elemanlarının gösterdiği değerler açısından bölge genelinden ayrılır. Saha, Akdeniz Bölgesi içerisinde ekstrem sayılabilecek iklim değerlerine sahiptir. Bunun nedeni ise yükselti koşulları ve coğrafi konumdur. Akseki İlçesinin iklimi, güneydeki Akdeniz ve kuzeydeki karasal iklim yayılış alanları arasında bir geçiş iklimi karakteri gösterir. Bu yüzden iklim elemanlarının ortalama değerleri, güneyden kuzeye doğru gidildikçe düşme eğilimindedir.

Akseki İlçesinde iyi şekilde gelişmiş bir orman örtüsü vardır. Dünya Doğal Hayatı Koruma Vakfı tarafından, Avrupa kıtasında acil olarak korunması gereken 100 sıcak bölge arasında anılan Akseki-İbradi ormanları, yurdumuzun ender orman alanlarından birini oluşturmaktadır. Bölgenin bitki örtüsü özelliklerinin ortaya çıkmasında da Toros Dağları, belirleyici olmuştur. Akseki İlçesinin büyük bölümü bitki örtüsü katı olarak, Toros Dağlarının 1000-2000 m yükseltileri arasındaki Akdeniz Dağ Kuşağında yer alır². Ayrıca sahanın güneyinde Akdeniz Alt Kuşağı, kuzey-kuzeydoğu-doğu ve güneydoğusunda ise Akdeniz Dağ-Çayır alanlarında kalan bölümleri de vardır. Saha endemikler yanında, 4. zamanın iklim değişikliklerinin eseri olan relik türler barındırması bakımından da önem taşır. Toros göknarı ve sedir yörede iyi gelişmiş ağaç türlerini meydana getirirken, özellikle Galanthus (Kardelen) ile temsil edilen soğansı ve otsu türlerin varlığından da bahsetmek gerekir. Bu türler yörenin göçebe topluluklar tarafından tercih edilmesinin de sebepleri arasındadır.

Şekil 1. Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası

² ATALAY, İ., Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri. Orman Bakanlığı Yayın No:163, Meta Basımevi, İZMİR, 2002, s.163

Akseki, geçmişteki önemini kaybeden yerleşmeler arasındadır. Çünkü Cumhuriyetin ilk yıllarında, bölgenin yoğun şekilde nüfuslanmış yerlerinin başında yer alırken, 2000 yılı sayımı sonuçlarına göre bağlı olduğu il merkezinin en kalabalık dokuzuncu ilçesini meydana getirmektedir. Toros Dağlarının oldukça yüksek kesiminde yer alan Akseki İlçesi, geçim kaynakları bakımından çoğu yerinde sınırlı potansiyele sahiptir. Bu yüzden ilçe, uzun yıllar boyunca yüksek miktarda göç vermesi ile adını duyurmuştur. Akseki İlçesinden ayrılıp, yurdun çeşitli yerlerine yerleşen insanların sayısı, resmi olmayan rakamlarla yüzbinden fazladır. Araştırma sahasından özellikle Ege ve Marmara Bölgelerine, devamlı yaşam alanlarını değiştirmek için yapılan göçler oldukça önemlidir. Kıyı Ege'deki Aydın, İzmir, Manisa; Marmara Bölgesinde de İstanbul, gidilen yerler arasında en fazla dikkat çekenlerdir.

Araştırma sahasının nüfus yapısı üzerinde de göç hareketlerinin etkisi hissedilmektedir. Özellikle ortalama aile büyüklüğünün 2,8 gibi düşük bir değer göstermesi, sahadaki nüfus hareketlerinin bir sonucudur.

Akseki İlçesi ekonomik kaynaklar bakımından fazla bir çeşitlilik sunmaz. Geniş tarım alanlarından yoksun olan ilçe arazisi, genellikle geçim tipine yönelik bir ekip biçme faaliyetine sahne olmaktadır. Bu yüzden tarımsal faaliyetler içerisinde dikili alanlar daha önemlidir. Özellikle son yıllarda artış gösteren bağ alanları, tarımla uğraşanların en önemli gelir kaynağını oluşturmaya başlamıştır.

Akseki İlçesinde hayvancılık faaliyetleri de istenilen düzeyde gelişme gösterememiştir. Gerek göç olayından kaynaklı nüfus azlığı, gerekse de ekonomik getirisinin düşük olması, hayvancılığın gelişmesinin önündeki en önemli engellerdir. Bu yüzden ilçe hayvancılığı, göçebe toplulukların faaliyetleri ile birlikte anılmaktadır. İlçedeki toplam hayvan sayısının yaklaşık %90'ı küçükbaş hayvanlardan oluşmaktadır. Bunlarında büyük çoğunluğunun kıl keçisinden meydana gelmesi, otlak ihtiyacını arttırmakta ve bu da orman alanlarının büyük zararlar görmesine neden olmaktadır. Bu yüzden son yıllarda kıl keçisi sayısının azaltılması yönünde giderek artan baskılar yapılmaktadır.

Materyal ve Yöntem

Akseki İlçesindeki göçebe hareketler hakkında kayıtlı herhangi bir veri olmadığından çalışma, alan araştırması sonuçlarına dayandırılmıştır. Bu amaçla göçebe toplulukların, 2004-2005 ve 2006 yıllarının yaz aylarındaki, hareketleri yerinde izlenerek anket ve mülakat yöntemi ile bilgileri toplanmıştır. Ayrıca 2005 yılının kış ve ilkbahar aylarında göçebelerin kışlak olarak kullandıkları alt zondaki yerleşim yerleri ile bağlı oldukları köyler, gezi-gözlem metoduyla etüd edilmiştir. Göç yollarını ve konaklama yerlerini gösteren harita ise 1/100000 ölçekli KONYA N27-28, ALANYA O27-28 paftalarına ait ilgili bölümlerin, Corel/Draw programıyla bilgisayar ortamına aktarılıp, sahada elde edilen verilerin üzerine işlenmesiyle hazırlanmıştır.

2.Bölüm

Akseki İlçesinde Göçebelik

1-Kavramsal Çerçeve

Esas olarak göçebelik, oldukça kapsamlı bir kavramdır. Dünyanın ilk topluluklarının avcılık ve toplayıcılık amacıyla yaptıkları hareketten başlayıp, günümüzde endüstri tesislerinde işçi olarak çalışmak için yer değiştiren insanların hareketlerine kadar pek çok yer değiştirme faaliyetini anlatmak için kullanılan kavram, zaman içerisinde yapısal olarak farklı olsa da hemen bütün göç olayları için kullanılmaya başlanmıştır³. Günümüzde ise göçebelik kavramı en tipik olarak, devamlı kalacak bir yeri olmayan ve genellikle hayvancılık yapan hareketli topluluklar için kullanılmaktadır. Bununla beraber değişen dünya şartları ve ekonomik modellere uygun olarak kavramın pek çok alt türü de ortaya çıkmıştır.

Burada hemen belirtmek gerekir ki araştırma sahasında klasik anlamda göçebe bir topluluk bulunmamaktadır. Akseki ilçesinde göçebe olarak tarif edilen topluluklar, göçebeliliğin alt türleri olarak ele alınabilen dağ göçbeleri ve yarı göçbelerdir. Bunlardan başka, mevsimlik yer değiştirmelerin

³ SOMUNCU, M., , Aladağlar, Yaylacılık ve Dağ Göçebeliliği Konusunda Bir Araştırma. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, ANKARA, 2005, s.14

sonucu olarak ortaya çıkan yaylacılık faaliyetleri de tamamen farklıdır. Araştırma sahasında bu farklı grup toplulukların faaliyetlerine bağlı olarak bazı yerleşme tipleri ortaya çıkmıştır. Buna göre Akseki İlçesinde dönemlik yerleşme olarak, yaylacıların meydana getirdiği yayla yerleşmeleri ile dağ göçebelere ve yarı göçebelere oluşturdukları Yörük obaları bulunmaktadır.

Yukarıda bahsedilen iki tip dönemlik yerleşmenin de (yayla yerleşmeleri ve oba yerleşmeleri) faaliyet sahası, yayla ve mera alanlarıdır. Yayla yerleşmeleri ve Yörük obaları mekân olarak aynı alanları kullansalar da, fiziki yapıları ve fonksiyonel özellikleri bakımından birbirinden ayrılırlar. Bu yerleşmelerden yaylalar, yılın belli döneminde hem hayvancılık ve arıcılık amaçlı, hem de sayfiye amaçlı olarak kullanılır. Devamlı meskenlerin de bulunabildiği yaylalar, buraları kullanan bir veya bir kaç köyün ortak malıdır. Yörük obaları ise, yaylalara göre yılın daha kısa bir devresinde kullanılan, devamlı meskenlerin bulunmadığı, yerleşim yeri belirlenmesinde de yaylalar kadar seçici olmayan, genellikle aynı soydan gelen bir aşiret tarafından oluşturulan yerleşmelerdir. Zaten Türkiye'nin çeşitli yerlerinde de aynı soydan gelen yaylacı veya göçebe ailelerin oluşturdukları topluluklara anlatmak için de oba tabiri kullanılmaktadır^{4 5}.

Akseki İlçesindeki yayla yerleşmeleri ile Yörük obalarını birbirlerinden ayırmada; bu yerleşmelerin fiziki yapıları ile buralardaki insanların, uğraştıkları ekonomik faaliyetleri, hayvancılığı yapış şekilleri, kışlaklardaki yaşam tarzları ve kışlaklarının yerleri gibi özellikleri dikkate alınmıştır. Buna göre;

- i. Yaylacılar, sadece bir noktadaki yaylalarına sayfiye veya hayvancılık amaçlı gidip, kış yaklaştığında tekrar devamlı yerleşmelerine dönerler. Oysa dağ göçebelere ve yarı göçebelere, birden fazla yayla ve mera alanını kullanırlar. Bunlar her yıl aynı mekânları kullansalar da, yıl içerisinde oluşturdukları dönemlik yerleşme sayısı (Yörük obası) birden fazladır.
- ii. Yaylacılar aslında yerleşik iken, dağ göçebelere ve yarı göçebelere yaylacılar kadar yerleşik olmak zorunda değillerdir. Yaylacılar, hayvanlarını kışlak olarak kullandıkları köylerdeki ahırlara getirirlerken, kendileri de köylerde veya şehirlerde bulunan devamlı meskenlerine dönerler. Ancak, dağ göçebelere devamlı meskenlerini pek kullanmazlar. Bunlar kış aylarını, kıyıya yakın alçak veya vadi içerisi gibi korunaklı alanlardaki geçici meskenlerinde sürüleri ile beraber geçirirler. Yarı göçebelere ise kışlaklarda sürülerle devam ettirilen bir yaşam yoktur. Yarı göçebelere sürüleri, kış aylarını yine köyün dışında ve daha alçaktaki korunaklı alanlarda aileden biri veya bir çobanın gözetiminde geçirirken, ailenin geri kalanları ise köydeki devamlı meskenlerine giderler. Bahar aylarından itibaren yeniden ailenin bütün fertleri, sürülerle beraber dikey yönde hareket ederek mera alanlarına ve yaylalara çıkarlar.
- iii. Yaylacılar ve yarı göçebelere yaylada geçirdikleri süreden arta kalan zamanlarında farklı ekonomik uğraşlarla meşgul olabilirken, dağ göçebelere böyle bir özellikleri yoktur. Bu insanlar yılın tamamında sadece hayvancılıkla hayatlarını kazanırlar.

2.Akseki ilçesindeki Göçebelere ve Hareketleri

Akseki İlçesinde göçebeliğin alt türlerinden olan yarı göçebelere ve dağ göçebelere bulunmaktadır. Buradaki ayırım, yukarıda da belirtildiği gibi bu faaliyetler içerisinde yer alan Yörüklerin kışlaklarının nasıl olduğuna, bağlı oldukları köyleriyle olan ilişkilerine ve geçimlerinde hayvancılıktan başka faaliyet olup olmadığına bakılarak yapılmıştır.

Yarı göçebe olarak ayırt edilen Yörükler, genelde Manavgat'a bağlı kıyıya yakın köylerde yaşarlar⁶. Ancak bununla beraber, deniz seviyesinden belli yükseltilerdeki köylerde de yarı göçebe

⁴ GÜNER, İ., 1995, Iğdır Ovası ve Çevresinde Yaylacılık. Atatürk Üniversitesi K.K.E.F. Doğu Coğrafya Dergisi, S.1, s.229-246, ERZURUM

⁵ ZAMAN, M., 2000, Tonya İlçesinde Oba-Yayla Yerleşmeleri ve Yaylacılık. Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Derg., S.3, s.221-244

⁶ SEYİRCİ, M., Manavgat, Alanya, Gazipaşa Yörükleri ve Göç Yolları. 3. Alanya Tarih ve Kültür Semineri 1996, ALSAV Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, 1993, ALANYA, s.277-283,

Yörükler bulunabilmektedir. Yüksek köylerdeki yarı göçebe Yörükler, kışın sürülerini vadi içleri gibi korunaklı bölgelere götürüp kendileri de köylerdeki devamlı meskenlerinde yaşarlar. Kışı açık veya kapalı ağıllarda ve yakınlarında bulunan dar otlak alanlarında geçiren bu yarı göçebe Yörükler, ilkbahar geldiğinde göç hareketlerine başlarlar. Bu çerçevede Akseki ilçesine, Manavgat'a bağlı Karaöz, Hacısali, Değirmenlik köylerinden yarı göçebe Yörükler gelmektedir. Yarı göçebeler daha çok Gidengelmez Dağlarına doğru kuzey yönünde ilerlerler. Bunlar göç hareketlerine Mayıs ortasında başlar. Karaöz ve civarı köylerden hayvanları ile birlikte hareket eden yarı göçebeler, uzun bir yol kat ederler. Bu göçerler köylerinden çıktıktan sonra ilk önce Manavgat'ın Değirmenlik Köyü arazisine otururlar. Burada 24 saat kaldıktan sonra Akseki İlçesi sınırlarına girip sırasıyla; Kepezbelen'in Sakseydi Beli, Kepez'in Avlıca (Avlu), Cendev'e'nin Taşoluk, Belenalan'ın Taşarası (bugün Ömer Duruk Dinlenme tesislerinin bulunduğu konum), Akseki ilçe merkezi yakınındaki Akçeşme, Yarpuz'un Zomana, Cevizli'nin Çakılıgedik (Karakışla yol ayrımı) ve Tekebeli mevkileri ile Değirmenlik köyünün Söğütlüdere ve en son olarak da Süleymaniye'nin Gökçam mevkilerinde birer gün konaklayıp, Konya-Antalya il sınırındaki Yellice (Yellibelen) yaylasının Kartalkaya mevkiine ulaşırlar (Foto 1, Şekil 2). Bu güzergâh aynı zamanda karayolu güzergâhına da az veya çok uymaktadır. Bu nedenle hayvanların yürüterek geldiği bu yolda insanlar ve eşyaları, traktör ve diğer ulaşım araçları ile taşınmaktadır. Yaylaya çıkış, yaklaşık 12 gün sürmektedir. Dönüş ise Ekim ayının 15'inde başlayıp, aynı güzergâh izlenerek 12 günde Kasım ayı başında kışlaklara varılınca sona ermektedir.

Bu göç yolunu izleyen günümüzde 3 hane yaklaşık 25 nüfus bulunmaktadır. İnsanların ana geçim kaynakları hayvancılık olduğu için bu ailelerin büyüklükleri fazladır. Bu güzergâhta yılda yaklaşık 1000 küçükbaş hayvan getirilip götürülür. Hayvanlarla beraber uzunca bir süre devam eden göç olayı sırasında, bazı problemlerle karşılaşmaktadır. Özellikle arazisinden geçtikleri köylerin bu geçişi istememeleri, çeşitli sorunlar doğurur. Ancak bu göçebe insanların göç yolları üzerinde bulunan her köyün arazilerinde 24 saat konaklayabilmeleri, valilik emri ile güvence altına alınmıştır. Böyle bir yasal dayanakları olan yarı göçebe Yörükler, bu yasal sürelerini sonuna kadar kullanarak, konakladıkları yerlerin yakın çevresindeki otlaklardan da faydalanırlar. Hemen hatırlatmak gerekir ki bu göç hareketi sırasında en fazla zarar gören ekili alanların daralması, günümüzdeki göçler sırasında ortaya çıkaran sorunları azaltmıştır. Gerçekten de Karaöz köyünden gelen Yörük aşiretinin ağası Mehmet Koç'a göre de, Akseki yöresinin dışarıya yoğun şekilde göç vermesi, göç yollarında yaşanan sorunların azalmasındaki en büyük nedendir.

Fotoğraf 1. Yellice Yaylasındaki Mehmet Koç Obası.

Akseki İlçesinde dağ göçebeliği konusunda örnek verebilecek Yörük aşiretleri ise Manavgat'ın deniz seviyesinden yüksekte kurulmuş köylerinden gelen göçebelere. Bunların geldiği Gençler Köyü 600 m, Gebece köyü 650 m, Ahmetler Köyü ise 700 m gibi yüksek sayılabilecek konumlarda bulunurlar. Ait oldukları köyleri, kış mevsiminde hayvanların açık alanda tutulamayacağı kadar yüksekte bulunan bu Yörükler, soğuk mevsimi daha alçak seviyelerdeki vadi içleri gibi nispeten korunaklı yerlerde ve hayvanlarını dışarıda otlatarak geçirirler. Kış aylarını yarı göçebeler gibi köylerdeki devamlı meskenlerinde değil, sürüleri ile birlikte alçak alanlarda geçiren bu Yörükler, dağ göçebeleri olarak ayırt edilmişlerdir. Genellikle “*döllük*” olarak adlandırdıkları kışlaklarında da, yaz aylarındaki gibi geçici tipteki meskenlerde yaşayan dağ göçebeleri, kendilerine has yaşam karakteri ile sahadaki yarı göçebe ve yaylacı ailelerden kolaylıkla ayırt edilebilirler. Dağ göçebeleri sürüleri ile birlikte, sürekli olarak yaylaklar ve kışlaklar arasında yer değiştirerek, köylerindeki devamlı meskenlerine neredeyse hiç uğramazlar.

Günümüzde bazı Yörük aşiretlerinin Manavgat ilçesi yakınındaki alçak arazilerde yerleşik hayata geçmeleri, dağ göçebelerinin sayısını eskiye göre oldukça azaltmıştır. Yerleşik hayata geçen bu Yörüklerin bazılarında, aşiret kavramı da hemen tamamen kaybolmuş ve Yörük köyleri ortaya çıkmıştır. Manavgat ilçesi sınırları içinde yerleşen dağ göçebelerinden bazıları ise ekilebilir araziye sahip değillerdir ve bunlar yerleşmiş halktan arazi kiralayıp çadırlarda yaşarlar. Sayıları altıyı bulan bu aşiretler; *Mısırlar*, *İdrisli*, *Bekirli*, *Boz Ahmetli*, *Kepezağırın* ve *Kürtler* aşiretleridir. Bunlardan Bekirli ve Kürtler aşiretlerine mensup bazı üyeler halen, Akseki ilçesi sınırları içinde yarı göçebelik ve dağ göçebeliği faaliyetlerini sürdüren en önemli grupları oluştururlar⁸.

Manavgat'ın deniz seviyesinden yüksekte bulunan köylerinde, dağ göçebeleri yanında, yarı göçebe sınıfına koyabileceğimiz Yörük aileleri de vardır. Bu Yörüklerin ritmik hareketleri aynı köyde yaşayan dağ göçebesi Yörük aileleri ile benzer olsa da, bağcılık ve arıcılık gibi farklı ekonomik aktiviteler yürütmeleri ve kışı sürüleriyle birlikte kışlaklarda değil de köylerindeki devamlı meskenlerde geçirmeleri, bunların yarı göçebe olarak ayırt edilmelerini zorunlu kılmıştır.

Burada sözü edilen dağ göçebelerinin yayla alanları; Aldürbe Yaylası merkez olmak üzere Geyran, Çırlavık, Eğrikar, Gebece ve Bozdoğan yaylalarını kapsar. Hemen tamamı Akseki ilçesinin Çimi Köyü arazisinde bulunan bu yayla sahalarının mülkiyet durumu konusunda, Çimi Köyü ile bu köyler arasında yıllardan beri süregelen davalar bulunmaktadır.

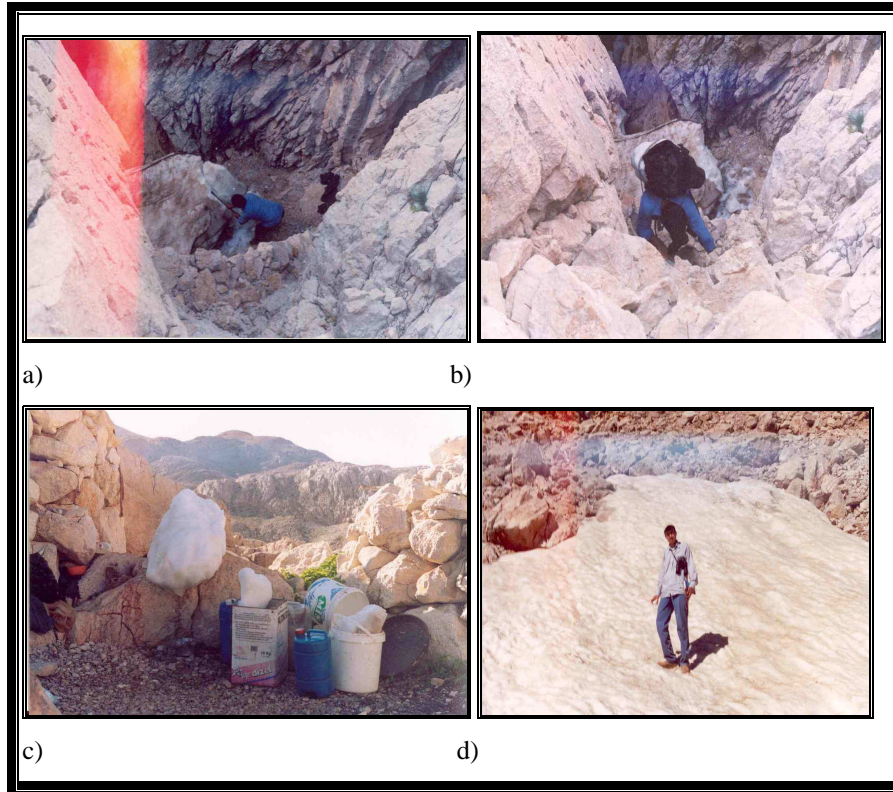
Dağ göçebesi olan Yörükler Ahmetler, Gebece, Gençler gibi köylerden çıktıktan sonra Güçlüköy, Murtıçı, Sadıklar köyleri arazisinden geçerek Geyran yaylasına ulaşırlar. Burada belli bir süre konaklayıp otlak alanlarından faydalandıktan sonra, 1700 m rakımındaki Aldürbe Yaylasına çıkarlar. Eskiden yukarıda saydığımız köylerin arazisi kullanılarak ve yaya olarak gerçekleştirilen göçler, günümüzde Aldürbe Yaylasına kadar, kamyon ve traktörün ulaşabilmesinden dolayı, ulaşım araçları ile gerçekleşmektedir. Ancak yine de yürütülerek götürülen sürüler de bulunmaktadır. Haziran başında 1700 m.deki Aldürbe Yaylasında hayvanlarını otlatan dağ göçebeleri, yaklaşık 15 gün buradaki kaldıktan sonra 20 Haziran'da, 2100 m yüksekteki Çırlavık yaylasına çıkarlar. Temmuz başına kadar 2100 m seviyelerindeki otlak alanlarını kullanan Yörükler, Temmuzun ilk haftası Çırlavık Yaylasından hareket ederek, 2400 m yüksekte bulunan Bozdoğan Yaylasına kadar yükselirler. Bu faaliyeti en yüksek yaylaya kadar devam ettiren dağ göçebeleri, 10 aile ve yaklaşık 50 nüfustan ibarettir. Bunlar Bozdoğan Yaylasında bulunurlar. Bu rada 2400 m'de geçici meskenlerde yaşayan dağ göçebesi Yörükler, hayvan sürülerini 2700 m'ye kadar çıkarırlar. Yaklaşık 40 gün Bozdoğan Yaylasında kalan Yörükler, 15 Ağustos'tan itibaren yine kademeli bir şekilde önce 2000 m seviyelerine inip 10-15 gün kaldıktan sonra, Eylül başında 1700 m.deki Aldürbe'ye geri dönerler. Haziran başında gelinen Aldürbe Yaylasına, Eylül başında dönüş güzergâhı olarak da gelinmesi, bu yaylanın merkezi konumunu da ortaya çıkarmaktadır.

Bu dağ göçebelerinin Bozdoğan gibi yüksek yaylalarda kalma sürelerini, otlakların durumu ve kullanılacak su temininin mümkün olup olmaması belirler. Buradaki Yörük aileleri su ihtiyaçları için, Temmuz başından Ağustos ortasına kadar “*oğruk*” olarak tabir ettikleri, derinlikleri 10-15 m'den fazla olan ve tabanları güneş görmeyen düdenlerde yıl boyu biriken karı eriterek karşılarlar (Foto 2a,b,c,d). Bu düdenlerdeki karın bitmesi, Yörüklerin de göç tarihlerini belirlemektedir. Genelde Ağustos ortalarında, düdenlerdeki karın tükenmesi ve meskenlerin bulunduğu 2400 m'de özellikle geceleri insan yaşamının güçleşmesi, Yörükleri daha alçak alanlara göç etmeye zorlamaktadır. Yaklaşık 40 gün süren, kar suyuna

⁸ TÜRKTAŞ, M., 1999, Güney Anadolu'daki Yörük Aşiretlerinin Adları ve Yerleşim Bölgeleri. 9. Alanya Tarih ve Kültür Semineri, ALSAV Alanya Tarih ve Kültür Semineri Yayınları III, s.456-459, 2004, KONYA

bağlı yaylacılık olarak tarif edilen bir faaliyeti yürüten Yörükler, Toroslarda en yükseğe çıkan göçebe aşiretleri ve Yörük obalarını oluştururlar⁹.

Anadolu'da kar suyuna bağlı hayvancılık (bazı araştırmalarda yaylacılık olarak ta adlandırılmaktadır)¹⁰ özellikle Orta Torosların yüksek kesimlerine çıkan Yörükler tarafından yürütülen bir faaliyettir. Akseki'den Tufanbeyli doğusuna kadar uzanan sahada görülebilen bu faaliyetin süresini, yağın miktarı ve erime süresi belirler. Kar suyuna bağlı olarak hayvancılık faaliyeti yürüten, Göksun kuzeyindeki Dibek Dağlarında bulunan Yörükler, ilkbahar aylarında çukur yerlerde henüz erimemiş karların üstünü örtüp uzun süre erimelerini engelleyerek, faaliyet süresini kısmen belirlerler¹¹. Akseki İlçesindeki Yörükler ise sahanın kalker bünyeli olması ve karların derin düdenlerde birikmesinden dolayı, böyle bir gayret sarf etmek zorunda değillerdir. Akseki İlçesindeki kar suyuna bağlı hayvancılık, tamamen doğal şartların kontrolü altındadır. Bu yüzden faaliyetin süresi, yıldan yıla büyük değişiklikler gösterebilmektedir. Özellikle 2005-2006 ve 2006-2007 kış aylarında kar yağışlarının beklenenden az meydana gelmesi, bu faaliyeti oldukça kötü etkilemiştir. Nitekim 15 Ağustos'a kadar 2400 m yüksekteki Bozdoğan Yaylasında kalması gereken 8-10 Yörük ailesi, henüz Ağustos başında daha alçakta bulunan ve su kaynağına sahip Geyran yaylasına dönmek zorunda kalmışlardır.

Fotoğraf 2a,b,c,d. a) Düdenlerdeki Kar Balta İle Kesilir b) Kesilen Kar Düdenin Dik Kenarlarından İnsanların Sırtında Çıkarılarak Meskenlere Taşınır c) Kar Güneşte Bekletilerek Erimesi Sağlanır d) Bazı Yıllarda Düdenlerden Başka Dağların Kuzeye Bakan Korunaklı Yamaçlarında Da Kar Bulunabilmektedir (Fotoğraf, 3-7 Ağustos 2004'de Çekilmiştir)

⁹ HADİMLİ, H., Akseki İlçesinin Coğrafyası. Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Coğrafya Anabilim Dalı, , 2008, s.287

¹⁰ GÜRBÜZ, M., 1999, Dibek Dağlarında Kar Suyuna Bağlı Olarak Yapılan Yaylacılık. Türk Coğrafya Dergisi S.34, s.661-678, İSTANBUL

¹¹ GÜRBÜZ, M., 1999, a.g.e.,s. 665, İSTANBUL

Fotoğraf 3. Yaklaşık 2500 m’de Bulunan Bozloğan Yaylasındaki Yörük Obası

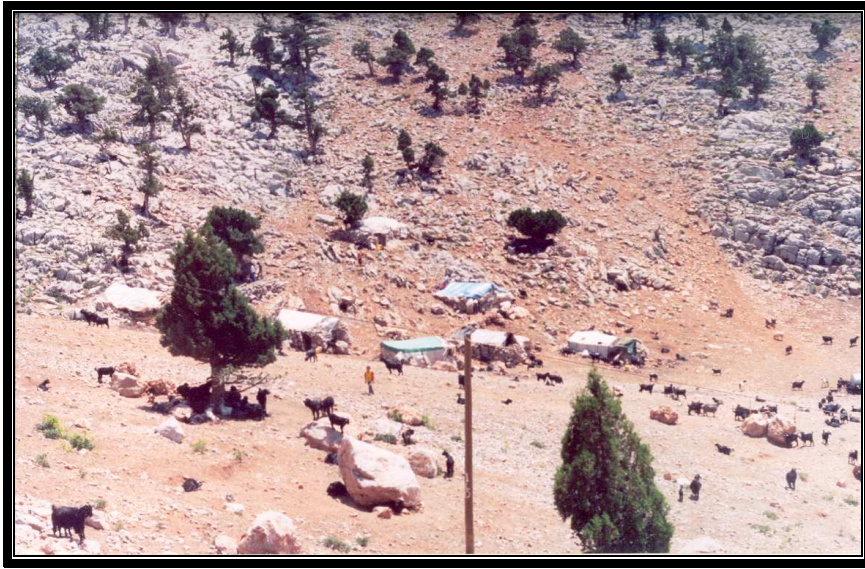
Akseki İlçesinde kendilerine has yaşam şekilleri ile dikkat çeken dağ göçebelerinin en büyük problemi, tabii ki su teminidir. Her türlü ihtiyaç için suyun oldukça zor şartlarda elde eden insanlar, bazen hayvanları ile aynı kaptan su içmekte, bazen de bir kap su ile birkaç defa bulaşık yıkayabilmektedirler. Hayvansal ürünlerin salamura şeklinde saklandığı Bozloğan yaylasında, yaklaşık 2000 küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Hayvanların su ihtiyacı ise yine kar eritilerek karşılanmaktadır. Bunun için ağıllara yakın konumlardaki düdenlerden balta kullanılarak kesilen karlar, erimeleri ve hayvanlar tarafından içilmeleri için leğenler içinde arazinin uygun yerlerine bırakılmaktadır (Fotoğraf 4)

Akseki İlçesinin güneydoğusundaki bu dağ göçebelerinden başka, yine Manavgat’a bağlı Gençler köyünden bu defa Akseki Kasabasından kuzeydeki Gidengelmez Dağlarına gelen dağ göçebeleri de vardır. Bunlar yarı göçebeler gibi kuzeye doğru hareket eden “Kürtler” aşiretidir. 1930’lu yılların başlarında Diyarbakır civarından getirilerek Gençler köyüne yerleştirilen aile, yöredeki Yörüklerle aynı yaşam tarzlarına sahip olmuşlardır. Bugün bu aşiretten 4 hane yaklaşık 27 nüfus, dağ göçebesi şeklinde otlaktan otlığa dolaşmaktadır.

Fotoğraf 4. Düdenlerden Çıkarılan Karlar, Küçükbaş Hayvanların Su İhtiyacı İçin Arazinin Uygun Yerlerine Leğenler İçerisinde Bırakılır.

Haziran başı-Ekim sonu arasında göçen bu aşiretin göçebelik faaliyetinde ki en önemli özellik, hayvanlarını yaz başında Alacabel Yaylasına kadar araçlarla getirip, yürütülerek döndürmeleridir. Haziran başında Alacabel mevkiine gelen aşiretin, yaklaşık 1300 küçükbaş hayvanı bulunmaktadır. İki ay Alacabel Yaylasında yaylayan sürü, buradan Akseki ilçesi kuzeyindeki Bayramlı Yaylasına götürülür. Bu yolu yürüterek kat eden hayvanların güzergâhı; Karakışla köyünden geçerek Çakılıgedik, oradan Cevizli kuzeyindeki Tekebeli, Değirmenlik köyünün Söğütlüdere mevki ve Bademli üzerinden Bayramlı Yaylası şeklinde çizilmektedir. Dönüşleri ise Ekim sonunda başlamakta, Bademli'den güneye doğru; Cevizli-Tekebelinde geceleyen sürü, Çakılıgedikte gündüzlemekte, Konya-Antalya yolunun Cevizli yol ayrımında tekrar geceleyen sürü, Akseki ilçe merkezine yakın konumdaki Akçeşme'de gündüzleyip, burada Akseki'den veteriner hekim getirilerek aşılatılmaktadır. Daha sonra güneydeki Ömer Duruk Dinlenme Tesisi yakındaki Taşarası mevkiinde gündüzleyen sürü, Murtiçi'ne varmadan Selahattindevrendi boğazında geceleyip, Murtiçi'nde tekrar gündüzlemektedir. Murtiçi'ni geçip Güçlüköy'e varmadan Gökçebel'de geceleyen sürü bir sonraki geceyi de Akseki-Manavgat ilçe sınırında bulunan "Manayat" mevkiinde geçirip, ertesi gün bağlı oldukları Gençler köyünden daha alçak rakımdaki kışlakları olan vadi içindeki (yaklaşık 300 m) Kızılkaya mevkiine varmaktadır.

Fotoğraf 5. Alacabel Yaylasındaki Kürtler Aşiretine Ait Oba Yerleşmesi.

Gençler Köyü gibi, Gebece köyünden de Akseki İlçesinin Alacabel Yaylasına getirilen sürüler vardır. Mayıs sonunda çıkılan Alacabel Yaylasında bu köyden, yaklaşık 10 hane 40 Yörük nüfusu bulunmaktadır. Yaklaşık 50 büyükbaş 1500 küçükbaş hayvana sahip Gebece köylülerinin, büyükbaş hayvanlarını araçla, küçükbaş hayvanlarını da yürüterek getirdiklerini belirtmek gerekir. Bu farklılık da yörede, niçin küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin tercih edildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca küçükbaş hayvanlar Akseki İlçesinin sarp, kayalık ve ot miktarı az olan arazisine kolay uyum sağlayabilmektedir. Hayvanlarını Murtiçi, Taşarası, Akçeşme, Zomana, Yarpuz, Alacabel güzergâhından yürüterek getiren Gebeceli Yörüklerin, dönüşleri de aynı güzergâhtan Ekim sonunda gerçekleşmektedir.

Görüldüğü gibi, gerek yarı göçebelere gerekse de dağ göçebelerine ait sürülerin Akseki İlçesi içerisinde izledikleri yollar, birkaç küçük değişiklik dışında hemen hemen aynıdır. Bunun en büyük nedeni, bu güzergâhın karayoluna yakın olması ve su kaynaklarının sadece bu noktalarda bulunabilmesidir. Akseki İlçesindeki su kaynaklarının sayısı, özellikle yükseklerde oldukça azdır. Bu da suyun, beşeri faaliyetleri yönlendirici en önemli faktörler arasında olduğunu göstermektedir.

Araştırma sahasında yaşayan Yörüklerin, baba otoritesinin güçlü, çocuk sayısının fazla olduğu, akraba evliliklerinin yaygın olarak yapıldığı, aileler arası yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerinin çok önemsendiği, çeşitli alanlardaki gelenek ve göreneklerin hassasiyetle korunduğu bir yaşamları vardır¹². Akseki'de yaylacılık ve dağ göçbeliği olmazsa olmaz faaliyetler arasındadır. Özellikle geniş alanların tarım imkânlarından yoksun olduğu sahada, ormanlardan arta kalan ve orman üst sınırından daha

¹² ER, T., 1994, Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Batı Alanya Yörükleri. 4. Alanya Tarih ve Kültür Semineri, ALSAV Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, s.359-365, ALANYA

yüksekte bulunan otlak alanları, ancak bu şekilde ekonomiye kazandırılabilir. Manavgat'ın köylerinden Akseki'deki yaylak ve otlak alanlarına gelen Yörükler ile Aksekililer, oldukça yakın ilişkiler içerisinde. Bu yörede her iki ilçenin halkının hayvancılığa bağlı olarak yürüttüğü ekonomik faaliyetler, oldukça çeşitlilik kazanmıştır. Yaylalardaki hayvanları alıp pazarlayan tüccarlar, bunları kesen kasaplar, kesilen hayvanları değerlendirerek satan özellikle Konya-Antalya yolu üstünde kurulmuş lokantalar, bütün bir zincirin halkasını oluştururlar. Sonuç olarak dağ göçebeliliğine bağlı hayvancılık, Akseki İlçesinde pek çok iş kolu ile ortak çalışan ve pek çok nüfus istihdam eden, önemli ekonomik faaliyetlerden biridir.

Bulgular

- Akseki ilçesinde göçebe olarak tarif edilen topluluklar göçebeliliğin alt türleri olarak ele alınabilen dağ göçebelileri ve yarı göçebelilerdir.
- Yarı göçebe Yörükler, genelde Manavgat'a bağlı kıyıya yakın köylerde yerleşmişlerdir. Ancak bununla beraber, deniz seviyesinden belli yükseltilerdeki köylerde de yarı göçebe Yörükler bulunabilmektedir.
- Dağ göçebesi Yörük aşiretleri ise Manavgat'ın deniz seviyesinden yüksekte kurulmuş köylerinden Akseki ilçesine gelen göçebelilerdir.
- Günümüzde bazı Yörük aşiretlerinin Manavgat ilçesi yakınındaki alçak arazilerde yerleşik hayata geçmeleri, dağ göçebelilerinin sayısını eskiye göre oldukça azaltmıştır.
- Akseki İlçesindeki dağ göçebelileri ve yarı göçebeliler dönemlik olarak meydana getirilen Yörük Obalarında yaşarlar.
- Yörük obaları genel olarak yayla yerleşmelerine benzemekle beraber; fiziki yapıları, hâkim ekonomik faaliyetleri, hayvancılığın yapılış şekilleri ve kışlaklarının yerleri gibi özellikleri ile onlardan ayrılırlar.
- Dağ göçebelileri ve yarı göçebelilerin yüksek yaylalardaki obalarda kalma sürelerini, otlakların durumu ve su temininin mümkün olup olmaması belirler.
- Gerek yarı göçebelere gerekse de dağ göçebelilerine ait sürülerin Akseki İlçesi içerisinde izledikleri yollar, birkaç küçük değişiklik dışında hemen hemen aynıdır. Bunun en büyük nedeni, bu güzergâhın karayoluna yakın olması ve su kaynaklarının sadece bu noktalarda bulunabilmesidir.
- Akseki ilçesi arazisi içerisinde hareket eden göçebelilerin yerli halk ile yaşadığı bazı problemler vardır. Genellikle ekili alanların tahrip edilmesi neticesinde ortaya çıkan problemler, son yıllarda oldukça azalmıştır.
- Akseki ilçesi arazisinin yaklaşık %70'i orman alanlarıyla kaplıdır. Bu alanlarda ortaya çıkan tahriplerin büyük oranda göçebe toplulukların beslediği kıl keçilerinden kaynaklanması, bu tür keçi ırkının azaltılması yönündeki baskıları arttırmıştır. Bu şekildeki idari kararlar da göçebelilerin geleceğini olumsuz etkilemektedir.
- Akseki'de geleneksel bir yapı ve aşiret düzeni şeklinde ortaya çıkan, kendine has sosyal kuralları olan göçebelilik son yıllarda oldukça azalmıştır.
- Günümüzde sayfiye amaçlı kullanımlara da sahne olan obaların, kısa bir gelecekte tamamen karakter değiştirerek yayla yerleşmelerine dönüşmeleri de muhtemeldir.

Sonuç ve Öneriler

Torosların ortalama yükseltisinin fazla olduğu bir kesiminde yer alan Akseki İlçesi, coğrafi ve kültürel özelliklerinin bir sonucu olarak çeşitli göçebe topluluklara mekân oluşturur.

Akseki'de her geçen yıl sayıları azalan göçebelilerin varlıklarının devam ettirilmesi sadece bir ekonomik geçim şeklinin değil, kültürel devamlılığın sağlanması için de zorunlu bir durumdur. Bu nedenle son yıllarda "Sarıkeçili'ye Saygı" sloganıyla karşımıza çıkan ve İçel ili merkezli yürütülen kampanyalar, bütün Orta Toros Yörükleri için uygulanmalıdır. Kırsal arazileri verimli şekilde kullanan bu insanlar, ülkenin hem kullanım dışı alanlarını kullanıma kazandırmakta hem de binlerce yıldır süregelen bir yaşam biçimini devam ettirmektedir.

Sahadaki yarı göçebe ve dağ göçebesi topluluklarının en önemli sorunları gelecekte ne yapacaklarıdır. Ekonomik geçim tipi olarak devam ettirilmesi her geçen yıl güçleşen bu hareketli yaşam, gerek yapanlar gerekse de bu hareketten etkilenen yerleşik halklar ve devlet için farklı kararlar alınmasına gerektirmektedir. Örneğin sahadaki kıl keçisi sayısı devletin dolaylı baskısıyla her geçen yıl azaltılmaktadır. Bunda orman alanlarına artık kıl keçilerinin sokulmaması etkili olmaktadır. Bu yüzden

Akseki'deki kıl keçisi sayısı son yıllarda hızlı şekilde azalmıştır. Orman alanlarına keçilerin girmesini sıkı sıkıya takip edilmesi şeklinde kendini gösteren idari baskı, keçi sayılarını azaltmayı zorunlu hale getirmiştir. Bu uygulamalar göçebe toplulukları olumsuz etkileyeceğinden, bu yaşam şeklinin devam etmesi zor görünmektedir. Aynı zamanda alternatif bir ekonomik geçim türünün belirtilmemesi de insanlar için oldukça zor günlerin habercisi sayılabilir. Bu çerçevede ormanın korunması ve göçbelerinin geçimini sağlaması birbiri ile çelişen iki konudur. Orman ve keçi ilişkilerinde sorunun aşılabilmesi, çok yönlü bir çalışma gerektirmektedir. Bunun için öncelikli olarak, kıl keçisi ırkının sütçü keçi ırkına dönüştürülmesi gerekir. Ormanı korumak düşünülürken halkın geçim kaynakları da kurutulmamalıdır¹³. Aksi takdirde kırsal alanların iyiden iyiye boşalması devam edecektir.

Göçebe yaşamı yürüten üyelerin gelecekte aynı sayıda ve şekilde bu ekonomik faaliyet türünü devam ettirmelerinin önündeki bir başka engel de genç neslin yerleşik bir hayatı tercih etmesidir. Günümüzde kalabalık aileler ve her yaş grubundan nüfusla göçebe yaşam devam ettirilmesine rağmen, bu hareket genellikle yaşlı nüfus tarafından teşvik edilmektedir. Ancak bugün için 60-65 yaş üstü nüfusun teşviki ve isteği ile yürütülen bu faaliyet, 15-20 yıl sonra tamamen ortadan kalkma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Göçbelerin bir başka sorunları da yol güzergâhında yaşanan sıkıntılar ve yerleştikleri alanların mülkiyet durumudur. Manavgat'a bağlı kıyı köylerinden, Akseki İlçesindeki yaylalara çıkan Yörükler ile bunların geçtikleri yerlerdeki yerli halk arasında, uzun yıllardır çözüme kavuşamayan pek çok sorun bulunmaktadır. Günümüzde büyük yerleşim merkezlerinden hayvan sürülerinin yürütülerek geçmesine izin verilmediği Akseki İlçesinde, göçebe Yörüklerle bağlantılı ortaya çıkan sorunlardan biri de yayla ve mera alanlarının mülkiyet durumudur. Pek çok yaylanın ait olduğu köyün değil de başka bir köyün sınırları içerisinde bulunması, uzun yıllar devam eden davaları ortaya çıkarmıştır.

Bu hareketin geleneksel olarak devam ettirilmesi, hem daha ekonomik olmakta hem de tarihi bağları ortaya çıkarması bakımından önemli sayılmaktadır. Göçbelerin göç yolları belli güzergâhlardan geçer. Bu güzergâhlarda Yörüklerin yürütmesi sağlanmalı, gerekirse bu yürüyüş teşvik edilmelidir. Çünkü bu insanlar uzun yıllardan beri devam ettikleri mevcut ekonomik faaliyet ile hem ülkenin az kullanılan alanlarını değerlendirmekte hem de belli bir istihdam sağlamaktadırlar. Bu hareketin ortadan kaldırılması, yerleşik yaşayarak geçim şartlarının zor olduğu bölgede göç olayını tetikleyecek ve yeni sosyal sorunlar ortaya çıkaracaktır. Ülkemizde bazı şeyleri değiştirmeye çalışmak çok mantıklı sonuçlar vermemektedir. Bu yüzden Yörüklerin göç yolları korunup, sadece 20 gün kadar süren yürüyüşleri sırasında hayvanları için kullandıkları otlak alanları da iyi şekilde belirlenmelidir.

KAYNAKLAR

- ATALAY, İ., Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri. Orman Bakanlığı Yayın No:163, Meta Basımevi, İZMİR, 2002, s.163
- ER, T., 1994, Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Batı Alanya Yörükleri. 4. Alanya Tarih ve Kültür Semineri, ALSAV Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, s.359-365, ALANYA
- GÜNER, İ., 1995, Iğdır Ovası ve Çevresinde Yaylacılık. Atatürk Üniversitesi K.K.E.F. Doğu Coğrafya Dergisi, S.1, s.229-246, ERZURUM
- GÜRBÜZ, M., 1999, Dibek Dağlarında Kar Suyuna Bağlı Olarak Yapılan Yaylacılık. Türk Coğrafya Dergisi S.34, s.661-678, İSTANBUL
- HADİMLİ, H., Akseki İlçesinin Coğrafyası. Yayımlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Coğrafya Anabilim Dalı, , 2008, s.287
- MOĞOL, H., 1997, Alaiye'de Yörük Göçü ve Tarihi Kaynağı. 6. Alanya Tarih ve Kültür Semineri 1996, ALSAV Alanya Tarih ve Kültür Semineri Yayınları III, s.41-45, 2004, KONYA
- SEYİRCİ, M., 1993, Manavgat, Alanya, Gazipaşa Yörükleri ve Göç Yolları. 3. Alanya Tarih ve Kültür Semineri 1996, ALSAV Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, s.277-283, ALANYA
- SOMUNCU, M., , Aladağlar, Yaylacılık ve Dağ Göçebeliliği Konusunda Bir Araştırma. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, ANKARA, 2005, s.14
- TUNÇDİLEK, N., Türkiye İskan Coğrafyası. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay.1283, Coğrafya Enstitüsü Yay. No.49, İSTANBUL, 1967, s.20
- TÜRKTAS, M., 1999, Güney Anadolu'daki Yörük Aşiretlerinin Adları ve Yerleşim Bölgeleri. 9. Alanya Tarih ve Kültür Semineri, ALSAV Yayınları III, s.456-459, 2004, KONYA
- ZAMAN, M., 2000, Tonya İlçesinde Oba-Yayla Yerleşmeleri ve Yaylacılık. Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Derg., S.3, s.221-244

¹³ SOMUNCU, M., a.g.e., ANKARA, s.239